

B. INST. ISTORIE
A. R. S. R.

II
8381-
S

N. Iorga

Regina Elisabeta și Peter Rosegger

— Amintirile povestitorului —

BUCUREȘTI

1939

N. Iorga

□ □ □

Regina Elisabeta și Peter Rosegger

— Amintirile povestitorului —

BUCUREȘTI
1939

II 8381 J

RJ

BIBLIOTECA GENERALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
BIBLIOTECA INST. IST. N. IORGA
Cota 23 838
Inventar

Regina Elisabeta și Peter Rosegger

— amintirile povestitorului —

Acum în urmă dădusem pentru a se reproduce un portret, cu totul necunoscut, foarte usat și menit unei apropiate dispariții, al reginei Elisabeta, fotografiată la Franz Duschek „fotografulu Curtei I. Selle Domnitorului Carol I“, cu indicația „vis à vis de Grădina Episcopie (*sic*), Strada Franklin no. 3, Bucuresci“. Regina apare foarte tânără, cu o pieptănătură înaltă, bărbia sprijinită pe mâna îndoită, într'o rochie simplă, având ca singură podoabă brățara și mai multe șiruri de mărgăritare.

Una din curioasele potriviri care-mi conduc pe căi pe care nu le pot înțelege scrisul și viața a făcut ca, la sosirea chiar a clișeului destinat acestei reviste, să găsesc la obișnuiții miei prieteni anticvarii un exemplar foarte frumos prezentat din cartea de maturitate a lui Peter Rosegger despre „viața în lume a puilului de țaran din pădure între oamenii de la oraș“, *Mein Weltleben oder wie es dem Waldbauernbuben bei den Stadtleuten erging* (Lipsca, L. Staackmann 1898).

Opera acestui scriitor din Alpii Austrieci, adânc cunoscător și interpret duios al sufletului țaranilor din Stiria Superioară alături de Tirolul ilustrat cu aceiași iubire, dar nu fără căderea răpede în manieră, de încă mai popularul pictor Defregger, îmi era în parte cunoscută prin povestiri care în adevăr pot să rămâie prin adâncul lor simț uman, în alt fel decât la „țărănescul“ Anzengruber. Aceste cetiri mi se păstrasera ca o amintire înduioșată.

Cartea acum descoperită are la început descrieri adânc zguduitoare ale sfârșitului celor iubiți de poet: tatăl bătrân, *der Alhudl*, „moșul“, luminoasa ființă a Anei lui. De la o vreme narațiunea se pierde în anecdote banale. Era de acum o carte care putea fi lăsată din mână. Acel lucru neexplicabil de care vorbiam înainte mă îndemna însă a merge mai departe.

Am fost răsplătit ca istoric prin expunerea întâlnirii scriitorului, prețuit și pentru talentul de a-și ceti operele, adesea în dialect, cu arhiducesa Stephanía, femeia mult calomniată, care se înfățișează aici frumoasă, bună și inteligentă, viind cu interes la aceste lecturi, capabilă de a simți și înțelege și mergând până la invitarea la masă a scriitorului popular. Am avut, alături, și o altă viziune a tragicului ei soț, presintat într'o bună atmosferă de familie, plin de atenție pentru poet și interesant povestitor el însuși al călătoriei sale în Orient; el merge așa de departe cu amabilitatea, încât, odată, Rosegger, ciocnindu-se prin întunec, într'o gară, cu un tânăr ofițer, — și el recunoaște pe Moștenitor, — se vede pofțit în sala de așteptare a acestuia, care se interesează, cu o uimitoare intimitate, de tot ceia ce-l privește.

Un capitol următor se chiamă „La Regina“. Și care mi-a fost mirarea când l-am văzut în legătură cu Elisabeta a României și chiar cu seriosul ei soț, care primește cu aceeași simplitate pe scriitor și ține să asiste la o lectură pentru care spune că-l pregătiseră, ca dialect, rătăcirile sale de tinereță prin Alpi, lângă vatra strămoșească.

Acolo, în sala de spectacole de la Hotel Stephanie din Abazia, unde părechea regală se duse pentru liniște și înseninare, ori la Villa Angiolina, unde locuiau, el are prilejul să asculte din gura poetei mărturisiri de cea mai mare însemnătate asupra rostului vieții, lumii și artei.

Din aceste pagini, ca și din cea mai intimă din cărțile aceleia care a ajuns regină numai pentru a înțelege și altfel „tragicul vieții“, carte care servește de basă expunerii mele în limba franceză a vieții sufletești a Doamnei noastre, — *Pour se souvenir de la reine Elisabeth*, în Buletinul francez al secției istorice a Academiei Române; o traducere românească, de fiica mea Liliána, a fost dată spre tipărire d-lui A. I. Rosetti —, reiese cu totul altceva decât regala fantomă a neînțelegătorilor ori ființa bizară pe care cu mult talent, dar cu puțină înțelegere iubitoare, a schițat-o, răsbunător, nora ei.

Interesul acestei revelații m'a adus să traduc însumi aceste neașteptate pagini.

La Regina.

Iarăși în Abazia, peste nouă ani. Iarăși o lectură în Otelul Stephanie. În cursul ei m'a lovit că în rândul ascultătorilor —, chiar în primul rând —, râdea cineva din toată inima. Un public

din stațiunile de cură nu râde, de altfel, așa, chiar dacă i se înfățișează adevărat humor țărănesc stirian (*stoanstairisch*) ca în Alpi. De aceia m'a mirat izbucnirea de răs liber-naturală a unei ascultătoare.

Când, după sfârșitul lecturii, ca de obicei, voiam să plec răpede, mi-a atras atenția un braț ridicat, care-mi făcea semn peste capete. Era directorul Silberhuber, spiritul cel bun al Ab-baziei. Îmi arăta cu gesturi grăbite să mă scobor pe scări a acolo la ascultători și m'a dus îndată la o doamnă, care a și intrat, mi-a întins mâna și în cele mai calde cuvinte mi-a mulțămît pentru cetire. Mi-a bătut la ochi că publicul nu plecase, ci rămăsese, nemișcat și în tăcere, în fund. De-odată mi-a dat în minte că pe vremea aceia părechea regală românească petrecea la Abbazia, și poate vre-o doamnă de la Curte e aceia care-mi vorbește așa de prietenos. Numai cât doamna nu-mi pune niciuna din acele întrebări banale cum nu poate fi altfel la persoane sus puse, care trebuie să aibă un cuvânt de politeță gata pentru fiecare. Ne-am adâncit imediat într'o convorbire despre lucruri de literatură și în acest timp mi-am dat samă că am văzut undeva această figură nobilă, de o frumuseță particulară. Nu-mi venise, cu câțiva ani în urmă, la cea de-a cincizecea aniversare a mea, un portret cu inscripția: „Pe cel ce se îndoiește cinstit îl iubește Dumnezeu“? Nu era acest portret al poetei germane Carmen Sylva? Și nu era Carmen Sylva regina României? Toate acestea-mi trecură iute prin cap, pe când doamna aceia-mi vorbea despre operele mele, despre natura creației poetice, despre fericirea și nenorocirea naturilor cu predispoziții poetice și, la sfârșit, într'un chip indescrîptibil de intim, făcu observația că fericirea nu stă în situația socială înaltă, ci în capacitatea de a privi și înțelege lumea și viața cu inima de poet care se inflăcărează, stă la îndoială, se luptă, speră și strigă de bucurie. Așa de corespunzător era acest fel de a se rosti, și acuma eram lămurit pe deplin: E ea! Regina!

În timp ce, înaintea publicului care asculta respectuos, vorbiam așa vre-o douăzeci de minute, aveam sentimentul de a fi un curios obiect de observație pentru ascultători și s'ar putea ca reginei, care și fără aceasta trebuia să fie obosită de lectură, starea în picioare să-i fie grea. Deci mulțămiiu de-odată pentru înalta distincție, — și ne despărțirăm.

Mai pe urmă mi-am dat sama că mă făcusem vinovat de încă o serie de necuviinți: nici frac, nici mănuși, niciun cuvânt a-

dresat, la lectură, prea-inaltei Doamne, și acuma... Nu era oare tocmai ca și cum eu aș fi concediat pe regină, când ne-am separat așa cu o strângere de mână? În ce privește obiceiurile de la Curte, nu putea fi pentru mine niciun temei. Dar gândul că această femeie nu era o regină ca oricare alta, ci o adevărată poetă din mila lui Dumnezeu, care recunoaște puternicul tragic al vieții și suferă de el și nu vede în individ pe supus sau pe servitor, ci pe un om ca dânsa, care se zbate, pierde curajul, e născut pentru suferință și-și caută bucuria, acest gând m'a liniștit, m'a îndreptățit, și regina a iertat amical totul poetului pădurii.

O invitație pentru a doua zi la Villa Angiolina, unde tocmai stătea părechea regală, n'am putut-o primi, pentru că nu puteam zăbovi întorsul acasă, dar m'am supus, peste o săptămână, bucurios dorinții Majestății Sale de a face la Abbazia o a doua lectură.

Când din nou m'am coborît la țărmlu, de o frumuseță unică, al Mării noastre, am fost poftit la Villa Angiolina. Era cu puține momente înainte de lectură. La intrare, mi-am zis: Ci acuma fii atent la tine! Poți să tot fii poet, nu merg toate așa. Că doar nu-ți arogî nimic, și de fapt n'ai niciun drept la aceasta. Deci gândește-te că vii acuma la un castel regal! Gândește-te la ce sânt obișnuite astfel de Domnii ca fel de a fi, de a te infățișa și de a fi politicos! Dă-li cinstea ce li se cuvine, și mai la urmă nici nu li dai mai mult decât altora, cu cari tu te porți după obiceiurile din cercul lor.

Trei servitori mi-au luat pălăria, bățul și pardesiul, și unul m'a dus sus, la rândul al doilea, într'o odăiță cu birou de scris și cu cărți. Am fost rugat să aștept o clipă, căci Majestățile Lor au condus chiar acuma la port pe ducele cutare și vor apărea îndată. Mă uitam la simplitatea burghesă a odăii, care era acela de lucru a reginei. Stam la fereastă și priviam la Mare și la grădina de trandafiri înfloriți unde cu o zi înainte o fetiță mersese drept la regina care se primbla și-i dăduse o floare cu vorbele: „Bună dimineața, doamnă Regină!“ Tocmai așa cum spune în povești.

Acuma văzuî cum părechea regală vine de la port. Mi s'a părut că recunosc pe regina; pe regele nu-l văzusem niciodată. Tocmai în clipa aceea a intrat cineva în odaie și, îndreptându-se iute către mine: „Nu e adevărat? D-ta ești domnul Rosegger? Imi pare bine că te cunosc“. Cine să fie și acesta? Un funcționar

al Curții? Purta o haină civilă simplă, de o culoare închisă, avea barba plină brună, potrivită, un nas de vultur, o frunte înaltă și părul cu îngrijire pieptănat. Poate regele? Mai-mai că eram adus să întreb la rândul meu: „Maiestatea Voastră?”.

„O să viu și eu azi la lectura d-tale“, îmi spune el. Privirea-i era tare, serioasă; mi s'a părut că-i deosebesc în figură o foarte mică tresărire, poate din cauza ciudatei situații că acum un om străin îl primește pe dânsul în casa lui însuși.

Mi-am arătat îndoiala dacă nu cumva dialectul țărănesc din strana de sus e prea departe de Măriile Lor.

„Dar tot o să te înțeleg“, răspunse el: „am umblat mult prin Alpi, în Tirol, în Svițera și am avut a face cu țărani. Îmi pare bine că o să te aud. Mi-a și povestit regina.“

Când, acum, a venit regina, regele trecu în odaia de alături, ușa rămânând deschisă pe jumătate.

Cum stătea ea în fața mea, era adevăratul chip al unei femei germane, al unei principese, dar așa de simplu și de blând! Fața ei înflorită, bogat încadrată de bucle strălucitoare, ochii ei vioi și strălucitori, deprinși a privi îndrăzneți în sufletul omului. Din parte-mi, bucuros i-am vădit pe al meu. Cunoșteam poemele ei pline de simțire și ea cunoștea simplele mele scrieri, așa încât înțelegerea s'a făcut ușor.

Regina s'a așezat la birou într'un fotoliu, și am fost poftit să-i stau în față. Și, acum, începu o conversație cum niciodată un cap încoronat n'a avut-o cu mine. Ca să-mi înlătur sfiala și să-mi lămuresc punctul de sprijin, îmi spusese: „Nu o să vorbesc Maiestății Sale Reginei, ci poetei“. Regina se învoi cu o mișcare a capului. De mult editorul revistei *Heimgarten* arătase dorința de a reproduce din volumul „Heimat“ („Acasă“) al reginei câteva cântece. Când i-am cerut voie, regina mi-a spus: „A, am să-ți dau însă poezii originale. Nu le vrei mai bine? Am câteva care n'au mai fost tipărite.“

Dintr'un geamantan ea puse a i se aduce două volume. Într'unul are obiceiul Carmen Sylva să noteze expresii și sentințe ale altor poeți și filosofi, în al doilea-și scrie poeziile ei. Nu cred că sânt chemat să arăt cuprinsul acestor creațiuni și nici să descriu felul cum le cetia, ci spun numai că a fost pentru mine un ceas de plăcere poetică și de adevărată evlavie. În adevăr trebuie să stea cineva tocmai sus pentru a înțelege bine și viața așa de serios și de adânc cum o face Carmen Sylva. Cu privire

la unele din aceste poezii regina credea că nu e încă vremea să le publice.

Apoi conversația atinse domenii mai depărtate: patria, copilăria, tinereța, credința, îndoielile și multe taine ale inimii omenești care dau de lucru poezilor. Și pădurea și Alpii, și mai ales marea, ale cărui ascunsuri „Cântecele marine“ ale Carmen Sylvei atât de mișcător le aduc luminii. Dar mai ales această înaltă doamnă căuta la tragicul vieții.

Față de astfel de regiuni glumețele mele lecturi îmi păreau triviale. Regina păru că o descopere și observă: „Poate că nici d-ta nu știi ce plăcere faci ascultătorilor prin lecturile d-tale. E mai mult decât glumă (*Schwank*) ce dai: în fiecare din veselele d-tale povești se ascunde un gând serios; până și în hazlia „Umbrela“ am găsit un astfel de gând“.

Atunci i-am mărturisit că la lecturile mele nu mă dau așa cum sânt în adevărata mea ființă, pentru că trebuie să țin samă prea mult de public, care vrea să se distreze ușor.

„Îmi place“, răspunse, regina „ce este serios; știu că, de exemplu, în povestirea d-tale „Căutătorul de Dumnezeu“, ți-ai pus tot sufletul și de aceia-mi place foarte mult această scriere; totuși, așa mi-a făcut de bine și lectura d-tale cealaltă, vesela! Ah, cât îți sânt de mulțămitoare!“.

„Deci deseară o să cetesc o mai mare proporție de mici povestiri serioase“.

„O nu“, spuse regina, „regelui îi place ce e vesel. Lucruri serioase are el peste câte trebuie în chemarea lui. În vremea de pe urmă s'a sforțat așa de mult, încât medicii cer pentru dânsul o odihnă pe care nădăjduiește a o găsi aici, în această frumoasă Abbazia. Păcat că regele n'are concediu decât pe patrușprezece zile, după care iar trebuie să plecăm“.

Observând eu că pentru înaltele persoane nu poate fi plăcut ca pretutindeni unde vreau să-și petreacă în voie sânt încunjurate și urmărite de o mulțime plină de curiozitate, regina-mi spuse: „O, aici, de altfel, e lumea așa de drăguță, așa de prietenoasă și plină de atenție: noi găsim plăcere în acești oameni buni“.

Apoi ajunserăm a vorbi cu privire la deosebirile în concepția vieții care se impun prin cercurile societății, de religia poporului, a oamenilor culți și a filosofilor. Când am vorbit de misterele și simbolurile vieții omenești, regina a spus: „Și Coroana tot un simbol este, și nimic alta decât un simbol. Cea mai grea în-

cercare a vieții este ea, Coroana. Când vezi miseria poporului și nu este pe lume o putere, o avere destul de mare ca s'o aline! E un lucru greu. Ți-ar veni mai bine ca tu însăși să mergi între cei săraci și să-i ajuți în suferința lor. Oh, oamenii! Trebuie să-i iubești, pentru că se zbat atâta, se hrănesc atâta cu nădejdi, trec prin atâtea indoieli și sufăr așa de mult!"

De mult acum uitasem de hotărârea mea de a mă purta ca la Curte, fiind samă de cine era aceia care-mi sta în față. Mi-am spus deschis și de-a dreptul părerea despre atâtea lucruri și, între altele, și credinți care altfel nu se aud bucuroși într'un loc așa de înalt. Am fost mișcat de curajul simplu al ființei ei. Da, da, era o femeie neobișnuită, mai presus de lume și de o deplină intimitate umană, și uitasem și de aceia de a-i spune „Maiestate“, iar, dacă am făcut-o, era pentru valoarea ei morală.

Cum se apropia lectura la otelul „Stephanie“, prea curând a trebuit să-mi cer voia de a pleca.

În ce privește lectura din seara aceia, trebuie să mărturisesc că mă preocupa mai ales aceia să deschid așa o ușură în inima poporului și în colțurile acelea pe care lumea rar le vede. Dar, să spun drept, eram încă prea mișcat de impresiile abia primite și mai curând aș fi ascultat pe cântăreața încoronată decât să cetesc înaintea ei.

Dacă ar fi acum să se spună într'un cuvânt ce este această luminoasă apariție, poate ar fi aceasta definiția: O femeie plină de bunătate, o poetă plină de înălțime, o regină plină de smerenie umană.

Așezământul tipografic
„Datina Românească”
Vălenii-de-Munte
(Prahova)

30 lei.